

לקח טוב לר' טוביה בר אליעזר ז"ל

על

ברכת יעקב אבינו ע"ה

א) ויקרא יעקב אל בניו, לאחר שבירך את יוסף ואת בניו קרא לשאר האחים ויאמר האספו ואגידה לכם, מהו האספו הטהרו כמו (במדבר י"ב ט"ו) תסגרו שבעת ימים ואחר תאספו וכמו (מ"ב ה' י"א) ונשא ידו אל המקום ואסף המצורע. אמר להם הטהרו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, בקש לגלות להם את הקץ מיד נגלה עליו שכינה כיון שראה את השכינה התחיל מצווה אותם על ייחודו אמרו לו וכי כלום אנו חשודין לפניך על ייחוד השם שאתה מצווה אותנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד') בישראל אבינו מדבר, מיד ענה הוא בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: הם אמרו שלשה מלות בלחש ולא בקול, בלחש משום כבוד יעקב אבינו שאמרו, ולא בקול משום כבוד משה שלא אמרו (ועיקרו בפסחים) והוא ענה ששה מלות הכל שנים עשר כנגד השבטים לפיכך נהגו ישראל לומר בק"ש בשכמל"ו.

ב) הקבצו ושמעו בני יעקב, ושמעו זו ברכת יעקב אבינו פרשה זו, ושמעו אל ישראל אביכם זאת ברכת משה רבינו פרשת וזאת הברכה שנאמר (דברים ל"ג א') וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו. אב יכם, שהסכים אביכם שבשמים על ברכת אביכם ישראל שהדי ברכת משה רבינו מעין ברכת יעקב אבינו. ד"א ושמעו כ' פעמים שמעו הקנטורינין שמעו הברכות.

ג) ראובן בכורי אתה, בכור לנחלה בכור לכהונה. כחי וראשית אוני, כחי מתשמיש המטה וראשית אוני אפי' ממקרה לילה. ד"א ר' לוי בן שלום אומר בן שבעים שנה ושבע שנים היה יעקב אבינו ועדיין לא ראה קרי ללמדך שבחן של אבותינו כי לא על חנם בחר בהם הקב"ה. יתר שאת ויתר עז, אמר לו ראוי

היה לך ליטול ג' חלקים יותר על אחיך הבכורה הכהונה והמלכות. יתר שאת זו בכורה שנוטל פי שנים, יתר עז זו הכהונה שנוטל כ"ד מתנות. ד"א יתר שאת זו כהונה שנאמר ואותה נתן לכם לשאת [כב"ר ובתנחומא מביא ראיה מן הפסוק וישא אהרן את ידיו (ויקרא ט')]. יתר עז זו מלכות שנאמר (ש"א ב' י') ויתן עז למלכו ועתה ניתנה בכורה ליוסף וכהונה ללוי ומלכות ליהודה. (ד) פחז כמים אל תותר, וכל כך למה שניטלו ממך ג' כתרים לפי שפחזת כמו (איוב ט' י"ז) במקרא שלפנינו יחפוץ תמורת יחפוז) יהפוז זנבו כמו ארו כלומר נתקשה ולא נכנע. וכמים הנגדים ארצה בזריוות שהרי שאר משקין יורדין בנחת כמו היין החלב והדבש וריח נשאר בכלי שהן נשפכין ממנו ונראין אבל המים אל הנהר אינם נשארים בכלי שנשפכין ממנו כך כל כעסך הבערת. כי עלית משכבי אביך, כדי לבלבל יצועי שכיון שמתה רחל הביא יעקב אבינו את בלהה והושיבה על יצועה אמר ראובן לא דיי שאחות אמי היתה צרה לאמי אלא גם שפחתה תהא צרה לאמי עמד ובלבל יצועה, לפיכך אמר לו אז חללת שלשה כתרים הללו על עסקי יצועה עלה, עלית לא נאמר אלא עלה ואין לו רפואה עד שיבא משה רבינו שכתוב בו (שמות י"ט ג') ומשה עלה אל האלהים שכיון שכתוב (דברים כ"ז י"ג) אלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר ואמרו (שם יש"כ) ארור שוכב עם אישת אביו ידעו הכל כי ראובן אביהם של שכב לא שכב את בלהה פילגש אביו, וישמע (ישורון) ישראל ולא עשה בו נקודות כדרך כל הפסוקים אלא צירף הענין עם ויהיו בני יעקב שנים עשר ללמדך שנקי היה אותו צדיק מאותו עון. כיוצא בדבר אתה אומר (ש"א ב' כ"ב) אשר ישכבון הנשים הצובאות אפשר חפני ופנחס שוכבין את נשי ישראל והן שותקין אלא ששהו את קיניהן והיו מתאחרות לישכב עם בעליהן ומעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום, להודיעך שהתורה לא ניתנה לטיפשין ולא מסרה הכתוב אלא לחכמים לדרוש ולאון ולחקור אותן ולתקן מדרשות נאות דברים דבורים על אופניהם לקיים מה שנא' (תהלים י"ט י') משפטי ה' אמת צדקו יחדו ואין מקרא עוקר מקרא. ד"א פחז כמים לשון נוטריקון פחדת מן החטא חליתה זרחה תפילתך, כמים אל תותר, שלא נותר כך חטאת ואע"פ שעלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה עלה שבחך

בהצלת אחיך שנא' (שמות ל"ז כ"א) וישמע ראובן ויצילו מידם.
 ה) שמעון ולוי אחים. מאב ומאם, אחים בעצה אחים כעסם.
 כ לי חמם מכירותיהם. שכן קורין בלשון יוני לסכין מכורין.
 ד"א מכירותיהם מגורותיהם כ' וג' משמשין כמו גנתו כנתו וכנה
 אשר נמעה ימינך (תהלים פ' ט"ז) פי' וגנה כלומר בארץ מגורותי
 עשו חמם להרוג בעלי שכם שאם חמא שכם בן חמור כל העיר
 מה חמאת.

ו) בסודם אל תבא נפשי. זה מעשה קרח דכתיב ויקח קרח
 בן יצהר בן קהת בן לוי ולא ייחסו הכתוב ליעקב לומר בן יעקב.
 ובקהלם אל תחד כבודי כמו (ישעיה י"ד כ') ובמקרא שלפנינו
 לא) אל תחד אתם בקבורה שהרי במעשה זמרי נשיא בית אב
 לשמעוני ולא נתייחס ליעקב. כי באפס הרגו איש. אלו יושבי
 שכם. וכרצונם עקרו שור. זה חומת העיר שהרי חומה בלשון
 ארמי שור. ד"א עקרו שור זה יוסף שנא' (בראשית ל"ו י"ט)
 ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא אלו שמעון
 ולוי שנקראו אחים וראיה לדבר שהרי במצרים לא לקח יוסף לאסור
 אותו אלא לשמעון שנא' (שם מ"ב כ"ד) ויקח מאתם את שמעון
 ויאסור אותו לעיניהם. וכתיב (שם שם כ"ז) ויפתח האחד את שקו
 זה לוי שנשאר יחיד כי נותר לשם שמעון ושמו לו כספו בפי
 אמתחתו כדי לכהלו.

ז) ארור אפס כי עז. שלא נטלו עצה מאביהם שהלכו
 להרוג את שכם בן חמור. ועברתם כי קשתה. וארור כעסם
 כי קשתה ואם יהיו שני השבטים אלו יחדיו אין העולם מתקיים
 אלא אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל שיהיו משבט שמעון ולוי
 מלמדים ומשכימים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שיהו עוסקין
 בתורה אולי יתכבשון. ד"א ארור אפס כי עז כמו (תהלים פ' י"ג)
 וארוה כל עוברי דרך כלומר תתבצר אפס ותתמעט עברתם תקטן.
 אחלקם ביעקב, שהרי לשמעון נתנו לו חלק כב' מקומות בא"י
 וכן לוי אין לו נחלה אלא מ"ח עיר נפוצים בישראל.

ח) יהודה אתה יודוך אחיך. יהודה שמו הודאה על שהודת
 לאה אמו שנא' (בראשית כ"ט ל"ה) הפעם אודה את ה' על כן
 קראה שמו יהודה והוא בעצמו הודה במעשה תמר ולא בוש
 לפיכך אתה יודוך כלומר אתה הודית על האמת והצלת את תמר
 מלישרוף ולפי' יודוך אחיך שאתה מלך עליהם. וכן היה שעמדו

ממנו שלשים מלכים ונשיאים כמנין יהוד"ה הרי שלשים. מן
 אברהם עד שלמה ט"ו דורות ואברהם אבינו נשיא היה שנא' (שם
 כ"ב ה') נשיא אלהים אתה בתוכנו. אברהם יצחק ויעקב יהודה
 פרץ הצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד ושלמה.
 הרי ט"ו. ומן שלמה עד גלות יכניה ט"ו רחנעם אביה אסא
 יהושפט יהורם יואש ואמציה עזריה יותם אהז יחזקיהו מנשה
 אמן יאשיהו יכניה לכך נמשלה מלכות בירח שנא' (תהלים פ"ט
 ל"ח) כירח יכון עולם כשם שהוא עולה ומתגבר עד ט"ו יום ועוד
 חוזר ומתכסה מעט מעט עד ט"ו יום כך מן אברהם עד שלמה ט"ו
 ומיכן ואילך ט"ו עד הגלות הראשון בימי יהויכין מלך יהודה.
 ולכך עולה חשבון יהודה שלשים ויהודה רביעי לבטן והמאורות
 ביום הרביעי נבראו לפיכך נמשלה מלכות יהודה במאורות שנא'
 (שם שם ל"ז) וכסאו כשמש נגדי כשם שאי אפשר לעולם בלא
 מאורות כך אי אפשר לעולם בלא זרע דוד כי ברית עולם שם
 לו ערוכה בכל ושמורה. ואומר (שם שם כ"ט) לעולם אשמר לו
 חסדי ובריתי נאמנת לו. ואומר (שם פ"ט ל"ו) אחת גשבעתי
 לדוד דויד על שם עשרים וד' ספרים דוד תחלת שמו ד' וסופו
 ד' לפי שהיה יהודה רביעי לבטן לכך נקרא יהודה אתה יודוך
 אחיך שכל ישראל מודים שה' בחר למלכות בית דוד ושירי דוד
 המעולים וחסדי דוד הנאמנים ולפיכך לקח אהרן קדוש ה' את
 אלישבע בת עמינדב אחות נחשון שהוא ראש לנשיאים דכתיב
 (במדבר ז' י"ב) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן
 עמינדב למטה יהודה ואומר (דה"א א' ה' ב') כי יהודה גבר באחיו
 וכשם שנכרתה ברית לכהונה כך נכרתה ברית למלכות בית דוד.
 ודגל יהודה נוסע בראשונה. וכן אחרי מות יהושע כתיב (שופטים
 א' א') מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה ויאמר ה' יהודה יעלה ולא
 בחר ה' לבנות לו בית בירושלים כי אם בשלמה בן דוד לכך
 נאמר יהודה אתה יודוך אחיך. יהודה הציל את יוסף מן הבור
 שנא' (בראשית ל"ז כ"ו) ויאמר יהודה אל אחיו. וגם הציל את תמר
 ושני בניה פרץ וזרח מן האש שהיתה מעוכרת תאומים והיא בת
 ג' חדשים וכבר נגמרה צורת הוולדות בטעיה ואומר (שם ל"ח כ"ד)
 הוציאיה ותשרף לולא שהורה יהודה היתה נשרפת היא ושני בניה
 לפיכך הציל הב"ה את דניאל מגוב אריות תחת יוסף שהציל מן הבור
 וניצלו הנגיה מישאל ועזריה מכבשן מאש תחת תמר ופרץ וזרח.

ישתבח שם אלהינו שאינו מקפח שכר נוצר חסד לאלפים.
 וזרובכל בן שאלתיאל ייסד בית שני לכך נאמר יהודה אתה יודוך
 אחיך. וגם לע"ל (ישעיה י"א א') ויצא חסר מגזע ישי (שם שם י"ט)
 אשר עומד לגם עמים אליו גוים ידרשו זה מלך המשיח ואומר (ירמיה
 כ"ג ח') והקימותי לדוד צמח צדיק ואומר (ירמיה ל' ט') ועבדו את
 ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם זה מלך המשיח שהוא
 מזרע יהודה לכך נאמר יהודה אתה יודוך אחיך. ד"א יהודה אתה
 יודוך אחיך שכיון שראה יהודה שהיה יעקב אבינו מוכיח את אחיו
 ראובן על מעשה בלהה שמעון ולוי על מעשה שכם ועל מעשה
 יוסף שהרי ראובן ביקש להצילו ויהודה הצילו בני השפחות כתיב
 כהן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה אלא שמעון ולוי
 בעצה להורגו מיד נתכרכמו פני יהודה אמר שטא יוכיחני על
 מעשה תמר כיון שראה יעקב אבינו שנתכרכמו פני יהודה התחיל
 לפייסו אמר לו יהודה אתה יודוך אחיך נלוי וידוע לפני הקב"ה
 שאתה הצלת את יוסף משפיכות דמים ושלא נטרדו אחיך לגיהנם
 לפיכך יודוך אחיך שכל ישראל יקראו על שם יהודה יהודים
 ירך בעורף אויבך. זה הקשת שהיא יד כנגד העורף וכה"א
 בדוד (ש"ב א' י"ח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה
 על ספר הישר, והיכן היא כתובה בספר בראשית ספר שכתוב בו
 מעשה הישרים מעשה אברהם ויצחק ויעקב וכן בלעם אמר (במדבר
 כ"ג י') תמות נפשי מית ישרים והיכן רמזיא ירך בעורף אויבך
 איזה הוא מלחמה שהיא יד כנגד העורף הוי אומר זה קשת.

ט) גור אריה יהודה, שלא יירא מפני כל, אריה שאג מי
 לא יירא, (עמוס ג' ח') זה מלך המשיח, או מי יחיה משומו אל
 (במדבר כ"ד כ"ג) כי גדול יום ה' ונורא מאוד ומי יכילנו (יואל ב'
 י"א). מטרף בני עליית, מסולק אתה מאותו עון שאמרתי מרף
 מרף יוסף. כרע רביץ כארי מי יקימנה לעתיד לבא שנא'
 (דברים ל"ב י"ב) ה' כדר ינחנו ואין עמו אל נכר, (במדבר כ"ג כ"ד)
 הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, בימי מלך המשיח ישתחוו לו
 גוים, וכתוב (זכריה י"ב ח') והיה הנכשל ביום ההוא כדוד ובית דוד
 כאלהים, כמלאך ה' לפניהם, וכתוב (מיכה ב' י"ג) ויעבור מלכם
 לפניהם וה' בראשם.

י) לא יסור שבט מיהודה, אלו סופרים שביהודה כמו
 מושכים (בספר) בשבט סופר, ומחוקק מביין רגליו, אלו יושבי

יעבץ שמורין הלכות לישראל. עד כי יבא שילה, פי' שי לו שעתידין אומות העולם להביא דורונות למשיח בן דוד שנאמר (ישעיה י"ח ז) בעת ההוא יובל שי' ואומר (תהלים ע"ב י) מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו וגו'. ולו יקחת עמים, שעתיד להקחות שיניהם של אוה"ע שנא' (תהלים ע"ב י"א) וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יאשרוהו [במקרא שלפנינו יעבדוהו]. ואומר (ישעיה י"א ד') והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע, ואומר (שם שם י"ב) ונשא נס לגוים ואסף גדחי ישראל. עד כי יבא שילה עד כי יבא בנו כמו ובשילתה. ע"א שילה זש"ה (דניאל י"ב י"ב) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה רמזו יעקב אבינו בברכתו אלף והוא הכלל והפרט הוא של"ה וכן רמזו משה רבינו (דברים ל"א י') ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אלף שלש מאות ושלשים וחמש כי א' דאסתיר מפל כי הסתירה עיקר ובא דניאל ופירשהו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף ושלש מאות ול"ה והם עידן עידנין ופלג עידן מועד מועדים וחצי מספרים יהיו שלש שנים ומחצה שבהם יהיו ימי הצרה וממנו יושע אבל התחלתם איני יודע אימתי ועל זה נאמר (מלאכי ג' א') פתאום יבוא אל היכלו זש"ה כי יבא שילה פתאום יבוא. ויש לומר יקחת לשון יקהל כענין להקת נביאים וכה"א (צפניה ג' ט') כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד.

יא) אסרי לגפן עירה (*). אסרי כמו יקבץ כענין שנא' (שיר השירים ז' ו') מלך אסור ברהמים, עירה קרי פי' גפן זה ישראל גפן ממצרים תסיע (תהלים פ' ט') יקבץ אותם לעירו בירושלים שנקראה עיר ה' צבאות, ולשורקה בני אתונו אלו ישראל יג' (ירמיה ב' כ"א) ואנכי נמעתך שורק, בני אתונו המה יבנו בית קדשו שכן כתוב ביחזקאל (מ' י"ד) שער האיתון לשון ביאה הוא שיבואו ישראל לירושלים ויבנו אותה לימות המשיח. כבס ביינ

(*) אסר אהרן: אחיה דעתי בסי' הפסוק הזה. הגה הסופר הייני פויזאניאס מספר בספר שלו ב' ל"ח שתמונת הסור הקוקה בסלע בנוספליא לאות ולזכרון שפעם אחת חסור אכל מעלי ומענמי נפן והרבה הנפן הזה אה"כ לעשות סירות ומה המעשה שהיה למרו העמים לומר הנפנים במסירות להרבות סירותיהם. אסירת החסור לנסן ולשרקה היתה כמו שגראה משל ומליצה על צמיחת הנפן ועשיית היין בשפע נול ולכך אמר יעקב אבינו ע"ה אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתונו בלומר שליהודה יין רב בחלקו.

לבושו, יכנס כל צאתם שנא' (יחזקאל ל"ו כ"ט) והושעתי אתכם מכל שומאותיכם, ביין רמו לתורה שנקראת יין שנא' (שה"ש ב' ד') הביאני אל בית היין, לבושו תתלבש ירושלים שנא' (ישעיה מ"מ יח) חי אני ה' צבאות כי כולם כעדי תלכשי ותקשרם ככלה. ד"א כנס ביין לבושו אלו נקמות שעתיד הקב"ה לעשות באדום שנא' (ישעיה ס"ג א') מי זה בא מאדום וגו', וכדם ענבים סוטה כמו כסותה אלו נקמות שעתיד הקב"ה לעשות בגוים שנ' (ישעיה ס"ג ג') פורה דרכתי לכדי ומעמים אין איש אתי וגו' ויו נצחם על בגדי וכל מלבושי אנאלתי לכך נקראת אדום ע"ש שיבוא צח ואדום ויעשה נקמה באדום ונקראת בצרה שעתיד הקדוש ב"ה לבצור אותה כאשר יבצרו הענבים וידרכום בנת.

(יב) חכלילי עינים מייך, יתארמו הרי ישראל מרוב כרמיהם בימות המשיח, ולבן שינים מחלב והגבעות יתלבנו מן הצאן וכה"א (יואל ד' י"ח) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה (הרים) חלב ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השימים. ד"א חכלילי עינים ישמח את ישראל לשון ארמי היא מצחק מחאיך בזמן שיראו ישראל את השכינה שנא' (ישעיה נ"ב ח') עין בעין יראו בשוב ה' ציון, וכתוב (שם מ' ה') וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר. ולבן שינים מחלב שימלא שחוק פינו שכל השחוק בפה מלא שיניו נראות, אותו הזמן הוא אומר (תהלים קכ"ו ב') אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה אז יאמרו בנוים הגדיל ה' לעשות עם אלה.

(יג) זבולון לחוף ימים ישכון, שיהא תגר ויורד בספינה ומביא סחורה לפי שהיה מביא ונותן לתוך פיו של יששכר שהיה עוסק בתורה לפיכך הקדימו יעקב קודם ליששכר שאלמלא זבולון אין יששכר עוסק בתורה וכן משה רבינו אמר (דברים ל"ג י"ח) שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהלך שמעין ברכתו של יעקב הוא ברכתו של משה רבינו לפיכך אמר שלמה בחכמתו (קהלת ז' י"ב) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר (משלי ג' י"ח) עץ חיים היא למחויקים בה ותומכיה מאשר, וירכתו על צידו, כמו עד צידו, למה זכר צידו שיהא צד המזונות ונותן ליששכר. (יד) יששכר חמור גרם, כמו (איוב מ' י"ח) עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל, כשם שהחמור שוכר את העצם כך שכמו של יששכר שיבר כל ישראל בהלכה שנא' (דה"א י"ב ל"ב)

ומכני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל אחיהם
מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות של שבטו של יששכר.
רובץ בין המשפטים, שהרביצו תורה בישראל שנא' בהם
(תהלים ס"ח י"ד) אם תשכבון בין שפתיים וגו'.

מו) וירא מנוחה כי טוב, זו תורה שנא' (משלי ג' י"ד) כי
טוב סחרה מסחר כסף. ואת הארץ כי נעמה, זו שבחו שלהן
שנ' (תהלים קל"ה ג') זמרו לשמו כי נעים. ויט שכמו לסבול;
אלופינו מסובלים (תהלים קמ"ד י"ד) אלופים בתורה ומסובלים
במצות מסובלין ביסורין. ויהי למס עובד, למס זה סיני חשבון
זה כזה ק"ל. עובד, (משלי י"ב י"א) עובד אדמתו ישבע לחם זו
תורה ואומר (קהלת ה' י"א) מתוקה שנת העובד.

מז) דן ידן עמו, זה שמשון בן מנוח ששפט את ישראל
והושיעם מיד פלשתים. כאחד שבטי ישראל, ששפט שבטי
ישראל כאחד שהקדוש ב"ה נקרא אחד, כשם שהקב"ה אינו
מפריח על ישראל יותר מדאי כך שמשון היה שופט את
ישראל ולא היה מפריח עליהם וכן אמרו רבותינו במס' סוטה מאי
דכתיב (שופטים ט"ז כ"ח) ה' אלהים זכרני נא ופקדני נא אמר
שמשון לפני הקב"ה רבש"ע זכור לי עשרים שנה שהייתי שופט
את ישראל ונא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום.
יז) יהי דן נחש עלי דרך, זה שמשון מה נחש זה נוקם
וגומר אף שמשון נוקם וגומר לפלשתים (לפיכך), שפיסון עלי
ארה, מה השפיסון מלא כעס אף שמשון מלא חימה על פלשתים.
הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחר, זש"ה (שופטים ט"ז
ח') ויך אותם שוק על ירך מכה רבה ופי' שוק על ירך הפרשים
עם הרגלים.

יח) לישועתך קויתי ה', כיון שראה יעקב גבורתו של
שמשון אמר לישועתך קויתי ה' לפי שמשון החל להושיע את
ישראל מיד פלשתים שנא' (שופטים י"ג ה') והוא יחל להושיע
את ישראל מיד פלשתים, לישועתך קויתי שנים עשרה אותיות
כנגד שנים עשר שבטים, זשאה"כ (תהלים קכ"ב ד') ששם עלו
שבטים שבטי יה עדות לישראל.

יט) גד גדוד יגודנו, אלו שעברו את הירדן בימי הושע
שנא' (הושע ד' י"ג). כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו וגו' אל
ערבות יריחו בכתוב שלפנינו) כארבעים אלף חלוצי צבא

עברו את הירדן. והוא יגד עקב, שאחרי כן בירכס יהושע וחזרו שנא' (יהושע כ"ב ו') ויברכס יהושע וגו' (שם שם ה') ויאמר אליהם בנכסים רבים שובו לאהליכם ובמקנה רב מאוד בכסף בזהב ובנחשת ובברזל ובשמלות רבות חלקו שלל אויביכם עם אחיכם. ד"א גר גדוד יגודנו זה היה בימי יהושע והוא יגד עקב בימי דוד שכן כתוב בדברי הימים (ד"ה א' י"ב א') ואלה הנאים אל דוד לצקלג וגו' ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד מדברה גבורי החיל אנשי הצבא למלחמה ערכי צנה ורומח לפני אריה סניהם וכצבאים על ההרים למהר אלה מכני גר ראשי הצבא אחד למאה הקטן והגדול לאלף אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון והוא ממלא על כל גדותיו ויבחיחו את כל הענקים למזרח ולמערב. (ב) מאשר שמנה לחמו, שהיו מספיקין שמן המשחה שהכרמל בשבט אשר היה ולכן כתוב מאשר ולא כל אשר. והוא יתן מעדני מלך, שהרי בגבול נחלתו היה אלמלך על שם מעדני מלך דכתיב (יהושע י"ט כ"ד) ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר.

(א) נפתלי אלה שלוחה, שהיו קלים כאילה לרוץ. הנותן אמרי שפר, שהיה לשונם של שבט נפתלי מתוקים כדבש. דברי הגדה: אמרו ז"ל על נפתלי ממש כשבאו לקבור את יעקב כמערה עמד עשו לעכב שהיה אומר לו אתה קברת את לאה במערה לאשתך אין לך חלק בה כי אם חלקי נשאר וכבר יעקב אבינו קנה חלקו ממנו שנ' (בראשית ג' ה') אשר כריתי לי בארץ כנען ואין כריה זו אלא מכירה עד שקפץ נפתלי להביא השטר של מערה ממצרים. חושם בן דן היה חרש וכשראה מונע מלקבור את יעקב ומיד דקרו בידיו על צואריו והתיו את ראשו ונפלו שתי עיניו על מנתו של יעקב אבינו ופתח עיניו וראה נקמה ושמח שנא' (תהלים נ"ח י"א) ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע, באותה שעה נתקיימה גבואת רבקה שאמרה (בראשית כ"ז מ"ה) למה אישכל גם שניכם יום אחד שאע"פ שלא מתו שניהם ביום אחד נקברו שניהם ביום אחד.

(כ) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אמר שני פעמים בן פורת על שם מנשה ואפרים. עלי עין מלמד שאין עין הרע שולט בזרעו של יוסף, אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. ד"א עלי עין שיהא שבטו פרה ורבה כמעין הנובע שנאמר (יהושע י"ז ה')

ויסלו חבלי מנשה עשרה וכתוב (שם שם י"ד ט"ו) וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתת לי חלק אחד וגורל אחד עם רב אני עד אשר כה ברכני ה' ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה אמר להם החביאו עצמיכם ביערים כדי שלא ישלום בכס עין הרע אמרו לו אין עין הרע שולט בזרעו של יוסף שנא' בן סורת יוסף בן סורת עלי עין. בנות צעדה עלי שורה שהיו בנות מלכים צוערות על החומה לראות את יוסף בשעה שהרכיבו אותו במרכבת המשנה ולא נתן עיניו באהת מהן.

כג) וימררוהו ורובו אלו אחיו. וישטמוהו בעלי חצים אלו שמעון ולוי דכתיב (בראשית ל"ז י"ח) ויתנכלו אותו להמיתו. כד) ותשב באיתן קשתו. זש"ה (בראשית ל"ט י"א) והיו כהיום הזה ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו ואין איש. באותה שעה נתגבר יצרו עליו ונראתה דמות יעקב אביו כחלון אמר לו יוסף עתירין אחיך שיחקקו על אבני השהם ואתה עמהם רצונך שתטחה מהם מיד ותשב באיתן קשתו מלמד ששב קשתו לאיתנה. ויסונו זרועי ידיו. מלמד שנתפזרו זרעו מבין צפרניו. מיד י אביר יעקב מאביר תוכחת יעקב. משם רועה אבן ישראל. כדי שיחא חקוק באבן ישראל דכתיב (שמות כ"ח י') ששה משמותם על האבן האחת. ד"א ותשב באיתן קשתו זה זכותו של יוסף ויסונו כמו (תהלים י"ט י"א) מפז רב. מיד אביר יעקב שעמדה לו זכות של יעקב שכשם שיעקב אביו לא יכלו לו אחיו כך יוסף לא יוכלו לו אחיו. משם רועה אבן ישראל. אב בן שהרי יוסף כלכל אביו ואת אחיו ואת בית אביו.

כה) מאל אביך ויעזרך. כלומר מאל אביך היתה עזרתך ויעזרך גם מעתה ואת שדי מי שאמר די לצרותי ואמר די לצרותיך ויברכך. וכה"א (יהושע י"ז י"ד) עד אשר כה ברכני ה'. ברכת שמים מעל היא ברכה שבירך יצחק את יעקב שנאמר (בראשית כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים ממל השמים. ברכות שדיים ורחם. שדים אלו מזונות ורחם אלו בנים. ד"א שדים זו זכות אבות וכה"א (שה"ש ח' י') אני חוסה ושדי כנדגלות ורחם זו זכות אמהות כו) ברכות אביך. זה יעקב. נברו על ברכות הורי. זה יצחק. עד תאות גבעות עולם. זה עומדת לעולם. תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. שמשעה שנמכר יוסף הזיר עצמו מן היין שנאמר (בראשית מ"ג ל"ג) וישתו וישכרו עמו עד אותו הזמן לא ישתו יין ולא הוא.

(כז) בנימין זאב יסרף, שבט גדול וחזק מה הזאב חוטף כך בני בנימין היו חוטפים נשים מפני השכועה אשר נשבעו בני ישראל ארור נותן אשר לבנימין וכתוב (שופטים כ"א כ"א) וחטפתם לכם. בבקר יאכל עד, זה שאול בן קיש שהכה את עמלק' ולערב יחלק שלל, זה מרדכי שנא' (אסתר ח' ב') ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. ד"א בבקר יאכל עד זה תמיד של שחר ולערב יחלק שלל זה תמיד של בין הערבים. שהרי המזבח היה בחלקו של בנימין וכן משה רבינו אמר לבנימין (דברים ל"ג י"ב) ידיד ה' ישכון לבטח עליו.

(כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, לא פחות ולא יותר כשם שהיו חקוקים על אבני האפוד ועל אבני השהם. וזאת אשר דבר להם אביהם, אמר להם אימתי הכרכות האלו מניעות לכם בזמן שיבא משה ויברך אתכם בזה הענין שנא' (דברים ל"ג א') וזאת הברכה אשר ברך משה. ויברך אותם איש אשר כבר כתו בירך אותם מה ת"ל שבירך את יהודה כגבורתו של אריה ואת יוסף בכחו של שור ואת נפתלי בקלותה של אילה תאמר שזה גדול מזה ת"ל ויברך אותם כולם שווים ולפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהודה שעורים ולנפתלי חטים יכול לא יהו אוכלים אלו משל אלו ת"ל איש אשר ככרכתו ברך אותם הכליל הברכה לכולם.